

NEMA LJUBAVI BEZ BOLI

Prema indijskoj predaji, od Bude bi potjecala izreka da je patnja bolan čvor na životnoj niti svakoga čovjeka. Možda će ta slikovita napomena poslužiti nekome kao leit-motiv kod ovoga raspravljanja. Ali veoma često i suprotan učinak: zbog nezgodna čvora nit se može kobno zamrsiti i upropastiti. Buda je smatrao da su bol i patnja baš tako prisutni u ljudskom životu: čvorovi su to koji znaju divno unaprijediti našu čovječnost, nu ponekad nas onemogućuće i potpuno raščovječe...

Ne kanimo ovoga časa govoriti o patnji u budističkoj perspektivi. Naša je dužnost da ukratko izložimo vidike što ih je o čovjekovoj boli i stradanju razradila kršćanska antropologija. Pri tome treba da vodimo računa i o skupu u kojemu se nalazimo: Obiteljska škola, posvećena problemu braka i odgoja, mora na patnju gledati u svome stilu - kroz prizmu ljubavi. A kako je Toma Kempenac pred 550 godina zabilježio: »Nema ljubavi bez boli«, odvažili smo se da tom srednjovjekovnom tvrdnjom naslovimo svoje raspravljanje. Doduše, Kempenčeva perspektiva nije istovjetna s našom: on je izričito pisao o ljubavi (Nasljeduj Krista 3,5), navodeći patnju kao sjenovitu svitu koja se u sadašnjemu svjetskom poretku nadovezuje na ljubav. Što se nas tiče, mi ćemo izravno govoriti o patnji; ljubav će nam biti ozračje unutar kojega izlaze na vidjelo temeljne odrednice čovjekova trpljenja.

Dogodilo se da sam već nastupao kao predavač na Obiteljskoj ljetnoj školi. Voditelj škole svaki put mi je spočitnuo da uopće nije razabrao - o čemu sam govorio. Znači, cjelina je mojega izlaganja bila nepregledna i nedorečena. Pokušat ću da se u tome pogledu, koliko je moguće, popravim. Stoga već uvodno ističem da ćemo glavninu kršćanskoga pristupa problemu patnje iznijeti u tri odsjeka. Najprije ćemo dotaknuti pojam patnje, koji je veoma zagonetan. Zatim ćemo progovoriti o izvoru patnje, koliko nam je dostupan. Na kraju, naznačit ćemo sam smisao patnje, do kojeg nam je valjda najviše stalo. Nemojte iz tako jasne podjele zaključiti da će u predavanju sve biti suvislo dorečeno do posljednjeg izvoda. Vjerujte, tome nisam dorastao. Osnovni je razlog te moje nespretnosti u činjenici što patnja ne stoji pred nama kao problem ili rebus koji bismo racionalnom obradom mogli kad-tad razriješiti; patnja je misterij, tj. otajstven pojav koji nadilazi sve pokušaje razumskoga tumačenja i obrazlaganja. U nju možemo, kao vjernici, životno ponirati slijedeći Začetnika i Dovošitelja vjere Isusa. Ali razumjeti zlo, razumjeti stradanje i smrt nećemo nikada. Da bi nam se ovaj nadrazumski značaj patnje dublje urezao u sjećanje, spomenut ćemo na početku nekoliko biblijskih smjernica o našoj problematici - a tek onda izložiti ćemo svoja tri antropolojska vidika.

Religija patnje

»Gorčina života«, o kojoj govori Mojsijeva knjiga Izlaska (1, 14), nije monopolistička tema koja bi ostala pridržana isključivo Bibliji.¹ Po sebi, sve su svjetske religije kao tumači čovjekova odnosa prema Bogu suočene s problemom zla i patnje. Nama, kršćanima, bilo bi zanimljivo i poučno da potanje promotrimo kako se - za razliku od nas - s bolju i stradanjem hvataju ukoštac hinduizam i budizam, islam i židovstvo, četiri najuglednija partnera s kojima se u životnom i povjesnom dijalogu susrećemo. Morali bismo paziti da neke njihove zasebnosti preko mjere ne poopćimo: *karma* u budizmu, ni *kismet* u islamu nisu onako jednostavni kako ih pučki zamišljaji običavaju prikazivati. Ipak, barem u nekim njihovim sljedbama, otkrili bismo da nastoje magijskim i fetišističkim primjesama neutralizirati zlo kojemu je čovječanstvo podložno. Ima fakirâ, ima dervišâ, ima yoginâ kojima religioznost služi kao magičan, asketski ili čak pseudomistički analgetik protiv »gorčine života«. Dugogodišnjom vježbom dospjeli su u stanje gdje mogu bezbolno rezati tijelo noževima, hodati bosih nogu po žravicu, ležati na oštrim čavlima, prkositi hladnoći i sili teže itd. Biblija je od takva trenda posve imuna. Ona ni pod kojim vidom patnju ne zaobilazi niti je izigrava, nego ima odvažnosti da se s njom izravno suoči - poput Krista u Getsemani. Ne uči nas nikakvoj bezbolnosti ni bešćutnosti, što bi odisalo nadčovještvom, a i nečovještvom. Biblija otkriva put kojim će vjernik usred plača i suzâ susretati Blaženstvo.

Sučeljenje Biblije s patnjom polazi od prvotnoga uvida da bi čovjekov život na Zemlji, u načelu, mogao biti skladan, lijep, ugodan. Bog, naime, nije svijet zamislio kao kaznionicu ili mučilište za nevoljne pozemljare: sve stvoreno izišlo je iz Stvoriteljevih ruku *dobro* (Post 1, 31). Načelno, dakle, morali bismo živjeti u idealnoj - dapače, rajskoj relaciji sa svom cjelinom Božje stvarnosti. Nažalost, u konkretnoj zbilji, sve nam se poremetilo: zato je čovjek na svim razinama bitka - fizički, psihički, moralno, socijalno i religiozno - patnik. Prema Bibliji, trebalo je da npr. *rad* bude iskaz čovjekova gospodarenja nad prirodom; nu izrodio se u porobljavanje i prokletstvo. Prema Bibliji također, trebalo je da *suživot* muža i žene, suživot roditelja i djece, suživot ljudi općenito bude slika i prilika Života kojim je Bog, sâm u sebi, blažen. Međutim, volja za moću, volja

1 U svjetskoj književnosti susrećemo obilje romanâ, pjesamâ i kazališnih tragedijâ koje s raznih stranâ dočaravaju težinu i tjeskobu čovjekova zemaljskog opstanka. Veliki broj pisaca obrađuje tijesnu vezu između ljubavi i boli, no uglavnom daleko su od kršćanskih shvaćanja. Među novijima, svakako su vrijedni da budu poimence spomenuti: R. M. Rilke, A. Camus, F. Kafka, G. Bernanos, M. de Unamuno, M. Selimović... S druge strane, ljudskom patnjom uvelike su zaokupljene razne znanstvene grane i tehnika, nadasve pak medicina, koja već tisućljećima traži sredstva za liječenje različitih boli i slabosti. Na svoj način, i pedagogija i sociologija i politika čine sve što mogu da bi suzbile plimu zla kojim je naš pozemaljski život zatrovan. Međutim, sav taj vjekovni trud dobrim je dijelom nalik na Sifovu rabotu: čovječanstvu još ni izdaleka nije uspjelo da nadzire razne vrste patnje i zla, pa da bismo smjeli u doglednoj budućnosti očekivati njihovu likvidaciju. Medicina se npr. ne može pohvaliti da je barem jednu jedinu somatsku bolest uklonila s površine Planeta. Što se tiče psihičkih oboljenja, prema svemu se čini da su stalno u porastu. Moralna pak zla, koja užasnim posljedicama cijele kontinente zavijaju u crno, kao da se nakon francuske revolucije ničim više ne daju obuzdati. Kroz liberalizam, sekularizam i ateizam iskristaliziralo se uvjerenje da čovjek smije činiti sve što može činiti. Na jednoj Obiteljskoj školi ne treba potanje opisivati kakvim je katastrofama taj bezobzirni stav urodio na području bračnoga i obiteljskog života - počevši od abortusâ i manipuliranja genima do plinskih komora i eutanazije.

za tiraniziranjem i teroriziranjem bližnjih razorila je zdravo zajedništvo među pozemljarijama i urušila nas u tjeskobnu, dijaboličku izolaciju. Odvojili smo se od Boga pa smo se i među sobom podvojili...

U Novome Zavjetu Bog, osobno, dolazi na Zemlju da nas potraži u našoj izgubljenosti. Ostao je, dakle, dosljedan svojemu stvarateljskom trendu: imamo Boga koji *neće da bude Bog bez čovjeka*. On je uistinu Emmanuel - Bog s nama. Sišao je i potražio nas ondje, kamo smo u svojem odmetništvu dospjeli: potražio nas je u našoj boli, stradanju i umiranju. To ne znači da bi Nebo po Utjelovljenu odobrilo ili veličalo ljudsku patnju u povjesti. Muka stvorovâ, muka samoga Isusa Krista ne može nikome, najmanje pak Svevišnjemu, biti užitak. Prema tome, Krist nije došao da bi patnjom umilostivio »rasrdenog« Oca na nebesima : Biblija nigdje ne pripisuje Bogu takve neprirodnosti. Baš naprotiv, u Isusu objavila nam se Čovječnost Boga, Spasitelja našega (Tit 3, 4), objavila nam se Njegova Solidarnost s palim ljudskim rodom. U tom pogledu, veoma je značajan Isusov *Nazaretski manifest*, kako ga donosi Evandelje Lukino (4, 18): pozivajući se na proroka Izaiju (58,6; 61,1), Krist naviješta da će suzbijati sve vidove čovjekova stradanja dok ne budu posve likvidirani. Na ove riječi nadovezao je ozdravljenja i ostala svoja čudesna djela: u njima je očitovao nepomirljivost prema bolestima i svim drugim jadima, osobito nepravdama, koje tište njegovu »najmanju braću«. Porazno je što ljudi nisu htjeli vjerovati ni riječima ni djelima Gospodinovim. Zato se on latio posljednjega sredstva: nakanio je objaviti nam svoju Čovječnost kroz *patnju*. Sve što vidimo i slušamo na Golgoti, autentičan je iskaz - da ne reknemo: krik - Božje filantropije, krik Božje zaljubljenosti u čovjeka.

Ovo je potaklo neke tumače Evandelja, u prvom redu protestante M. Kählera i J. Moltmanna, da ostavštinu četvorice evanđelistâ uzmu primarno kao opis Muke Gospodnje. Sve ostalo, što se u evanđeljima spominje, služilo bi samo kao uvod u Muku... Ne moramo taj nazor u cjelosti prihvatiti. Ali ćemo se, jamačno, složiti s mišlju da je vrhunac svega evanđeoskog zbivanja sadržan u golgotskom vapaju: »Bože moj, Bože moj, zašto si Me ostavio?« Usudujem se reći da je u tome pokliku parafraza starozavjetnog Božjeg Imena *ahweh* (Izl 3, 14). Ako je, naime, Bog svome narodu Vjeran, Blizak, Prisutan - onda to znači da, kao Jahweh, ne stoluje beščutno s onu stranu svemirskih maglica nego dijeli istu kob sa svojim stvorom, palim čovjekom. Ne samo da vidi naša stradanja (Izl 3,17), ne samo da osjeća samilost nad nama, patnicima (Jer 45,2 - 5; Jon 4,11) nego sve što nam se u životu i povjesti zalama najprije pogodi Njega, a tek onda zaboli nas. Zbog toga nam Isusov smrtni povik na Križu otkriva da koje se mjere Svevišnji poistovjetio s čovječanstvom. Doduše, Njegova je riječ bremenita užasom prokletničke osame u koju su ljudi svojom zloćom dospjeli. Nu ona je, u isti mah, vrhovno ostvarenje novozavjetne religioznosti - najuzvišeniji čin Vjere, Nade i Ljubavi koji je ikad povezao zemlju s Nebom.

Ipak, znajmo: Križ nema posljednju riječ ni u Bibliji ni u Povijesti Spasenja. Nakon tragedije Velikoga petka slijedi pobjedničko slavlje Uskrsnoga jutra. Samo, što se nas tiče - dokle god smo u smrtnome tijelu - bit ćemo u dolini suza dionici Križa Gospodnjeg i nadopunjat ćemo ono što još manjka Mukama Kristovim. U svijetlu tog biblijskog realizma smijemo reći da je sva naša pozemaljska kob ustvari patnička; nu prožeta je i nošena Otajstvom Boga, našeg Supatnika. U tome smislu, kršćanstvo se usred povijesti ističe kao smiona i nadasve vjerodostojna *religija patnje*. Glavnu ulogu u toj religiji ima vjera, a ne

razumno znanje. Biblija nam našu stradalačku kob ne tumači tako ba bismo je glatko i bez zaostatka mogli razumjeti. Do konca vjekova otajstvo patnje ostat će nam neshvatljivo. Jednako, do konca vjekova neće nikome poći za rukom da pred pojavom zla i patnje Boga »opravda«. Zapravo, on će to opravdanje izvesti sâm kad bude otr'o i posljednju suzu s naših očiju (Otk 21, 4). U onaj dan, prema Evandelju Ivanovu (16,23), nećemo Ga više ništa pitati. Nu sve dotle odzvanjat će zemljom bolan upit: zašto si nas ostavio?

Pojam patnje

Nakon svega možda je preuzetno govoriti o našem poimanju, o našem shvaćanju i definiranju patnje kad ona, kao otajstvena realnost, nadilazi obične razumne kategorije. Međutim, ne radi se o tome da patnju svestrano razumom »po - jamimo«, da je iscrpno do dna iskažemo, nego samo da joj naznačimo glavne obrise te imadnemo zajedničku podlogu u svome raspravljanju. Šteta je što nam u ovom pogledu razni leksikoni gotovo ništa ne pomažu: mnogi od termina *bol*, *patnja*, *trpljenje* itd. potpuno šute, dok ih drugi brzopleto i nesuvislo navode.²Ovdje bi nam se lako moglo desiti ono što se 300 godina prije Krista dogodilo Epikuru. On je, kažu, srdito napustio sve atenske škole jer mu nijedan učitelj nije mogao protumačiti smisao termina *kaos*. Antikni su Grci sročili suprotan izričaj *kozmos*, da bi njime obilježili sklad i ljepotu, ugodnost i privlačnost svjetskog poretka. (Otud običavamo i umjeće dotjerivanja u ljepoti zvati: kozmetika!). Ali pred kaosom helenski se mentalitet nije snalazio... Jadni Epikur! Trebalo je da se rodi 23 stoljeća kasnije pa bi mu vrtlog naše ekonomije i politike dovoljno pojasnio - što znači izraz kaos. Dakako, ovime ne želimo reći da bi *patnju* i *kaos* smjeli jednako vrednovati. Sigurno je da nam patnja mnogo dublje i potresnije zalazi pod kožu nego li razne kaotične situacije. Uostalom, to je valjda jedan od razloga njezine nepojmljivosti i neizrecivosti. Čovjek može dosta spretno opisivati i definirati pojave koje zapaža na površini svoga bića. Ali, što dublje zalazimo u sebe i što intimnije doživljaje u srcu nosimo, to nam je teže o njima suvislo govoriti. Kao ljudi, u svojoj osobnoj srži, uvijek više jesmo nego li to naizvan možemo pojmovima izartikulirati. Čovjek nije puka rukavica ili čarapa koja bi se mogla posvema izvrtati, iznoseći nutrinu na vidjelo dana. Kad stoga razni leksikoni škrtu i manjkavo govore o boli, patnji itd. neka nas to upozori da imamo pred sobom veoma duboku i delikatnu realnost.

Možda ste već opazili da nismo ni najmanje skrupulozni u razlikovanju termina *bol* od izraza *patnja*, *stradanje* itd. Nekima se čini da bi svaki taj izričaj trebalo u njegovu zasebnom smislu ograničiti jer nisu među sobom puki sinonimi. Tako misle da bismo »bol« morali uzeti kao neugodan osjet koji nastaje zbog nadražaja specifičnih receptora u čovjekovu tijelu. Prema položaju organâ koji su tom neugodom zahvaćeni, razlikovali bi se površinska bol (ubod iglom) od dubinske boli (migrena). Što se tiče »patnje«, njezina bi domena bila s onu stranu fizičkoga supstrata u čovjeku i odnosila bi se na psihički doživljaj neugodnosti, izazvan nekom nesrećom ili nezgodom - kako je to već Buda slikovito opisao: prema njemu, patimo zbog odsutnosti voljene osobe i, također,

2 PSCHYREMBEL u klasičnom djelu *Klinisches Wörterbuch*, Stuttgart 1964, uopće ne spominje *bol* (*Schmerz*). Kratke, posve blijeđe pozitivističke natuknice daju HEHLMANN, *Wörterbuch der Psychologie*, Stuttgart 1965. i Z.BUJAS, Filozofijski rječnik, matica hrvatska, Zagreb 1965. i 1984.

patimo zbog prisutnosti nevoljene osobe. U toj perspektivi, »stradanja« bi mogla biti shvaćena kao tegobe što ih ljudi proživljavaju pod udarom prirodnih nepogoda, npr. potresa, poplava, požara i sl. Budući da smo, kao zapadnjaci, još od Sokrata naslijedili sklonost za brušenje pojmova, ne bi nam navedeni pokušaji leksičkoga čistunstva morali biti apriori zazorni. Međutim, u životnoj praksi teorijske raščlambe ne mogu se ni sačuvati ni dosljedno primjenjivati. Očito je npr. da nitko među nama termin »bol« ne pridržava isključivo za tjelesne povrede i nelagodnosti. Svi ga rabimo i za obilježavanje izrazito duhovnih i moralnih neugoda, kako to svjedoči i starinska crkvena pjesma dok opisuje tugu Žalosne Gospe: »Bol bolova sve to ljući...« S druge strane, u samom pokušaju razgraničavanja boli od patnje i stradanja stalno je pred nama iskrsavao isti model doživljajnosti: motrili smo čovjeka, koji je subjekt, kako se našao suočen s nekim objektivnim stanjem koje mu ne odgovara - nego ga smeta, tišti, boli. Dakako, golema je razlika između iskustva istrgnute vlasi i neuspjeha na diplomskom ispitu; odnosno između muke zbog nalomljene kosti i tuge za preminulim djetetom. Ali, kod svih tih slučajeva na djelu je srodna strukturalna napetost: zašli smo u situaciju koja našem osjećanju nije prilagođena. Stoga se u nama, zbog nerazmjera između subjekta i objektivnog stanja, javlja nelagodnost, neugodnost, bol većeg ili manjeg intenziteta.

Još nešto treba ovdje naglasiti. Kad spominjemo *subjekt*, uvijek mislimo na čovjeka kao cjelinu. Nikad u nama ne pati samo tijelo ili samo duša. Može bolni izazov doći s fizičkog, psihičkog ili moralnog područja života; uvijek će njime biti pogođen sav subjekt. Zato će i bolna reakcija biti odgovor cjeline našega bića na neprikladnost situacije u kojoj smo se našli.³ Ovaj vidik osobne cjelovitosti u patnji danas je sve više prihvaćen i od prvaka moderne medicine. Nadvladali su pozitivističke nazore prošloga stoljeća, kad je čovjek bio gledan kao aglomerat raznolikog staničja. Naše doba sve više uvida da čovjek svekolike utiske prima i na njih odgovara iz dna svoje osobne srži, kao integralan subjekt. Otud je razumljivo zašto posve različni uzroci (hladnoća i vrućina) mogu izazvati jednako bolne posljedice; zašto za doživljaj boli nije uvijek potrebno ranjavanje nekog organa, nego je dovoljna nepravilnost u funkcioniranju endokrinih žlijezda, uvjetovana psihizmom i sl. Pogotovo je onda razumljivo zašto razni subjekti ne pate jednaku bol, makar bili nadraženi istim bolnim izazovom. Ako netko udari konja bičem po leđima, ne smije taj bol antropomorfnu procjenjivati prema ključu ljudskog bičevanja. Isto tako, drukčije će udarac po obrazu podnijeti jedan »catcher«, a drukčije djevojka koju je surovo pozlijedio njezin mladić.

Sve nas ovo navodi da ne budemo sitničavi u razgraničavanju pojmova: bol, patnja i sl. nego da više pozornosti posvetimo osobnoj strukturi samog bolnog doživljaja u čovjeku. Pod tim vidikom štošta bismo mogli naučiti od Tome Akvinskoga, premda su njegovi nazori prekriveni patinom od sedam stoljeća. On je u svojim mladenačkim spisima opisivao tjelesnu bol kao donekle izoliran

3 Od strane filozofije mogli bismo ovdje primjetiti da ne postoji *bol*, kao takva, nego postoji čovjek - patnik, bolesnik, stradalac. U osnovi, dakle, bol ima izrazito osobni značaj. Otud nas valjda najteže pogađaju boli interpersonalnog tipa, ako se jedni nad drugima razočaramo kroz iskustvo nepovjerenja, bezobzirnosti, nezahvalnosti, prezira, nepravde, brakolomstva, izdaje - sve do raznih vrsta diobe, rastanka i samog preminuća. Prema FÉNELONU, nimfa Kalipsa bila je nakon Odisejeva odlaska tako tužna da si je željela smrt; a najviše je patila što, kao boginja, nije mogla umrijeti...

pojam, koji se odvija u osjetnoj zoni ljudskoga organizma: *passio corporis* (Ver 26, 2; ibd 4 ad 4). Nu potkraj života, u *Teološkoj sumi*, promjenit će mišljenje pa će i najperifernije čovjekove boli svoditi na osobnu srž čovjekovu, dušu, zovući ih *passiones animae* (1 - 2, 35, 1 c). Pravi razlog tog Akvinčeva preokreta bio je antropološkoga značaja: uvidio je, naime, po kojoj se proceduri doživljaj bola rađa u ljudskom biću. Čovjek, u Tominoj perspektivi, nije još potpuno dokraja stvoren - nego treba da tijekom vremenitog života sama sebe dostvori. Stoga je svaki pozemljari od kolijevke do groba naravnom težnjom nošen prema punoj realizaciji vlastitoga bića. U izvorište te težnje urezao je Stvoritelj finalan, svršni »projekt« - svojevrsan zametak ili predokus onog ideala prema kojemu iskonski, neodoljivo težimo. Nismo dakle heideggerovski »bačeni« u magloviti kovitlac bitka: u nama je apriorno zacrtan naš idealni Ja. Ne baš kao razgovijetan razumski pojam - *Begriff*, nego kao nesuvisla, neartikularna slutnja - *Vorgriff*, koju Akvinac dočarava latinskim terminima: *inchoatio*, *praelibatio*, *instinctus*... Prisutnost toga ideala u našem je biću dinamična, tj. kroz aktivan dodir s tako finaliziranim poletom doživljavamo i vrednujemo sve utiske koji nas odasvud dnevno pogađaju. U kakvoj da se god onda objektivnoj situaciji nađemo - ako npr. želimo nabaviti novu obuću ili haljinu, ako u sebe primamo hranu, ako očima motrimo neku umjetninu ili u srcu stvaramo slobodnu odluku - uvijek i posvuda na svim tim raznolikim životnim područjima iskusit ćemo sklad ili nesklad između apriornog ideala koji nas subjektivno nadahnjuje i samih objektivnih danosti s kojima smo suočeni. Doživljaj sklada odrazit će se kao porast našeg osobnog identiteta, našeg ontičkog jedinstva. Nu doživljaj nesklada lomit će nas u većoj ili manjoj mjeri, bit će bol odnosno patnja dubljeg ili plićeg dometa (Por Sth 1 - 2, 36,1. Ibid 2; 3; 4). Za ispravno shvaćanje tog Akvinčeva zamišljaja trebalo bi potanje razraditi strukturu apriornog elementa kojim je čovjek upravljen prema svojoj konačnoj punini. Taj, naime, element ujedno je i jedan i mnogostruk, podešen prema šarolikom spletu čovjekovih spoznaja i težnji. No prepustimo ta istraživanja stručnim tomistima. Sami ćemo se zadovoljiti konstatacijom da se bol i patnja javljaju u nama pri atentatu na jedinstvo naše osobne srži, ukoliko smo ugroženi kod uspona prema svršenoj realizaciji. Posrijedi je uvijek veći ili manji gubitak našega jastva, dakle narušavanje osobnoga integriteta. Pozemljari koji nastoji da se oslobodi boli koja ga je snašla zapravo se bori za jedinstvo samoga sebe: *custodit suum esse* - čuva vlastiti bitak.

S tim bi naš trud oko stručnog pojma patnje bio uglavnom priveden kraju. Očito je da ovakav akademski pristup golom pojmu ni izdaleka ne dočarava svu dramatiku i tragiku one životne gorčine što je čovjek konkretno doživljava kao patnju i smrtnik. Ipak je i naš kabinetski pokušaj definiranja boli došao do vrijednog rezultata: kad god, naime, patimo, uvijek je u pitanju naša svrha prema kojoj ne možemo biti ravnodušni. U pitanju je naša životna meta koju od iskona hoćemo, volimo. Zato se u dnu svakog doživljaja boli iskri čovjekova zal-

jubljenost u svrhu za koju je stvoren. Budući da nam je ta izvorna, apriorna ljubav ugrožena i povrijeđena, zato patimo. Bol stoga nije pasivan događaj kojemu subjekt ne bi ništa pridonio od sebe. Bol je vazda aktivno iskustvo protivštine koja nas drobi i odmiche od željkovana ideala. Prema tome, pojam patnje ovlašćuje nas da preokrenemo Kempenčevu tvrdnju iz naslova ovog raspravljanja te reknemo: *Nema boli bez ljubavi!* Tko ne bi ništa volio, tko ne bi ni za čim težio, taj ne bi ni bilo što patio.⁴

Uzrok patnje

Budući da je u doživljaj boli utkano iskustvo stanovita nereda ili nesklada u nama samima i oko nas, spontano se pitamo: otkud su potekle razne negativnosti, razne nepravilnosti od kojih patimo kao prirodna i povijesna bića? Da li je kozmos originarno, po sebi, kaotičan? Ili su disharmonije i kakofonije u našu stvarnost naknadno unesene? To je vjekovno pitanje o porijeklu zla u svijetu i životu, pitanje koje na osobit način karakterizira europsku, zapadnjačku misao. Kao baštinici semitske i helenske tradicije, mi smo navikli da sve zbivanje gledamo linearno i da povijest tumačimo kauzalno. Uvjereni smo da pojedini ljudski naraštaji klize jedan za drugim u nepovrat - od protološke Geneze do eshatonske Apokalipse. Unutar toga vjekovnog slijeda vlada neumoljiva povijesna logika: ukoliko je jučer bilo rečeno *dvaput dva*, onda sutra treba kazati *četiri!* U tome smislu istražujemo prošlost da bismo u njoj pronašli uzroke današnjih prilika odnosno neprilikâ, kojima smo izloženi.

Poznat je Budin pokušaj da izmakne takvom umovanju. On je razabrao da su naše patnje uvjetovane raznim težnjama odnosno strastima ljudskog bića, ali nije trošio vrijeme na istraživanje njihovih uzroka. Buda je umovao procesualno, ne razrađujući kauzalne odnose među pojmovima. Sâm proces svijeta kod njega je cikličan, a ne linearan. Zato ga ne zanima ni početak ni svršetak povijesne drame; važno je samo umrtviti sve strasti i zatomiti svaku zaljubljenost, da bismo se u nirvani riješili svake patnje - uključivši tu i navezanost na vlastiti Ja... Ne želimo ovdje istraživati koliko je takav nazor logički održiv i psihologijski ostvariv; naveli smo ga samo kao alternativu koja uvelike odudara od naših zapadnjačkih shvaćanja. Ipak, primjećujemo: Budina je procesualnost i cikličnost bitka, u osnovi, otvorena prema ateizmu. Ne treba se stoga čuditi što se Indija istaknula u povijesti svojom specifičnom ateističkom religioznošću.

Prvak zapadnjačkog gledanja na povijest i povijesno zlo bio je Sv. Augustin. Kao vjeran sljedbenik Biblije, hiponski je biskup smatrao da sve patnje i stradanja svijeta predstavljaju - s jedne strane *kaznu* za grijeh, a s druge opet *lijek* za čovjeka grješnika. Glavne smo zasade tog augustinskog tumačenja upili u sebe još kao djeca, dok smo u katekizmu obrađivali tzv. »istočni grijeh«. Ne znam da li vas je kataheta dovoljno upozorio da preko mjere ne svaljujete

4 Svojevremeno se do sličnog uvida vinuo Buda i stavio ga u temelje svoje askeze. On smatra da su neznanje i strastvenost uvjeti svega ljudskoga trpljenja, čemu bi trebalo stati na kraj meditativnom redukcijom svijesti na točku ništice. U *Filozofijskom rječniku* Matice hrvatske (Zagreb 1984) sumarni je opis budizma desetput opsežniji od prostora posvećena terminu *bol*, no ima i drugih budističkih vidika koji su ondje potanje prikazani. Tomizam je u toj publikaciji stisnut na tri neznatna retka, što u odnosu na bilješku o budizmu znači 1 : 33. Dakako, da se iz takva stila prikazivanja nimalo ne razabire ono u čemu se tomistička i budistička antropologija korjenito razilaze.

krivnju na praroditelje, Adama i Evu: jer svi smo svojim osobnim grijesima njihov pad obilno ratificirali, tj. odobrili i usvojili. Bilo bi stoga prikladnije da, prema slovu i duhu Evandelja Ivanova, govorimo o *grijetu svijeta*, ne upirući prstom isključivo na prvi ljudski par. Možete si maštovito predočiti da se ljudski rod, tijekom stoljeća, susljedno realizira u golemom povijesnom »bazenu«. Nažalost, taj je već u početku našom zlobom bio zamuljen i svaki mu novi naraštaj pridonosi svoj kontigent mulja, tj. nove grješne naplavine. Što dakle povijest dalje teče prema završnici, to se u njoj grijeh svijeta i kvantitetom i kvalitetom više umnaža: »Kad Sin Čovječji dođe, što mislite da li će još zateći vjere na zemlji?« (1k 18,8). S tim porastom grješnosti, u Augustinovoj perspektivi, neminovno raste i potencijal patnje u čovječanstvu. Što više, naime, moralnim prestupcima remetimo svoj odnos prema Bogu, koji je Prastvarnost i Svestvarnost, to više pogoršavamo prilike unutar svega što je Bog ostvario. Doduše, ne možemo sa svom jasnoćom razabrati kako *etički nered* čovjekove volje utječe na *ontičko* i *fizičko rasulo* prirode; ali nas rezultati novije medicine i onih znanosti koje istražuju povezanost psihe s materijalnim supstratom uvjeravaju da moralni čini nisu izolirani od samoga kozmičkog ambijenta. Čovjek nije u krilu materijalne stvarnosti tuđinac: zato ljudski čini i zločini ne ostavljaju netaknut naš prirodni okoliš.

Taj augustinski nazor čuva nas od pretjerana pesimizma i od pretjerana optimizma u tumačenju svijeta i povijesti. Pesimistâ je bilo u svim vjekovima, a znali su se uspinjati i na oltare i na papinsko prijestolje. Papa Inocent III, među ostalima, poznat je i po svome spisu »De miseria condicinis humanae« - kako je bijedna čovjekova zemaljska sudbina. Bilo je, takođe, veoma uvaženih učiteljâ duhovnosti koji su trpko naglašavali starinsku tužaljku: »Inter faeces et urinas nascimur« - Dolazimo na svijet usred izmeta i otpadaka... Da su ti davni pisci iskusili užase XX stoljeća: konclogore i plinske komore, rižna polja u Kambodži i raketne dvoboje u Beirutu, Vietnam i Sudan, Sahel i Afganistan, kao i stotine milijuna gladnih, prognanih, pobačenih, hendikepiranih, nagriženih rakom, zaraženih sidom itd, njihove bi jadikovke bile daleko bolnije... Ali, s druge strane, bilo je na Zemlji i nepopravljivih optimistâ koji su tvrdili da je konkretni svjetski poredak najbolji od svih što ih je Bog uopće mogao stvoriti. Prema Leibnicu, moramo pretpostaviti da Stvoritelj u svojem djelovanju uvijek odabere najbolju mogućnost: lošije, naime, varijante nemaju u očima Svevišnjeg »dovoljnoga razloga« da budu realizirane... Voltaire se ostrim sarkazmima obarao na tu Leibnizovu naivnu teoriju. Doista, ako bi sadašnji svijet bio vrhovni domet Božjeg Stvaralaštva, onda bi raspon Božanske Svemoći ispao strahovito skroman! Sa svim tim Leibniz nije u svome optimizmu ostao osamljen. Osamnaesto stoljeće obiluje auctorima koji su pisali traktate lithoteologije, incestoteologije i sl, da bi pokazali kako svaki mineral i svaki kukac predstavljaju remek - djelo moći i dobrote Svevišnjega. Prema tim teolozima, »si fata volunt, bina venena iuvant« - kad Bog dopusti, tada i dvostruke doze otrova liječe. Ništa stoga nije u njihovim očima bilo zlo, ništa nisu smatrali nezdravim ni izopačenim.

Kršćanska predaja, kodificirana u Augustinovoj misli, vodi nas trijezno između navedenih krajnosti. Ne nasjedamo ni pesimističkoj rezignaciji ni optimističkim iluzijama. Bog je sve stvorio dobro, pače veoma dobro; nu mi smo grijehom posvud izazvali nered i patnju. Otud se glavina svega otajstva kreće oko naše volje: Bog nam nije dao slobodu »u gnjilome stanju«, nego je želio

da se njom ispravno služimo na dobro. S tim se izložio riziku, koji je svojstven svakomu dijalogu slobode i ljubavi: uvijek je moguće da slobodni partneri ne uzvrate na ljubav doličnim odgovorom. U grijешnom odbijanju Stvoriteljeve dobrote nalazi se izvor svih naših patnja i stradanja.

Treba, međutim, paziti da ovo tradicionalno tumačenje ne bismo veličali kao ključ kojim bi cijela problematika zla bila savršeno pojašnjena. Ispravno je reći: da nismo zgriješili - ne bismo patili, ne bismo umirali (barem ne na sadašnji patnički način). Ali kod toga preostaju još mnoga neodgovorena i neodgovoriva pitanja: predviđevši sve povijesne užase, zašto nas je Bog uopće stvarao? Zar nije mogao izabrati neku lakšu varijantu svjetske kobi? itd... Ne umišljamo si, dakle, da smo kroz Augustinovu teoriju pročitali svu pozadinu Božjih planova s nama i nad nama. Dopustimo Bogu da *ostane Bog*, Neshvatljivi i Neizrecivi, čije misli i putevi nisu poput naših - kako to ističu i Job (38,2) i Izaija (55, 9) i, nadalje, Pavao (Rim 11, 33; 9,20).

Povrh toga, dužni smo najodlučnije suzbijati u sebi napast ideologiziranja. Ima revnih kršćanskih duša koje bi pod svaku cijenu htjele da pojmovnim teologiziranjem, tj. teoretiziranjem dokraja razriješe ili rasijeku gordijski čvor patnje. Već je Epikur, makar izrazit poganin, dobro uvidao da pred sfingom Zla sve ljudske teorije ostaju nemoćne, dapače bezvrijedne. U ovoj nas problematici k rješanju odnosno rješavanju može upraviti samo *životna praksa*. Imamo li na umu da se u dnu svih užasa koji nas sustižu nalazi zloća, tj. promašaj slobodne volje, onda je očito da će lijek za sve naše jade biti primarno u ispravnoj praksi slobode, u ljubavi. U tome pogledu nadalje je poučan Kristov primjer. Došavši na Zemlju, nije su uspeo na katedru s koje bi docirao i teorijski raselanjivao zagonetku patnje - ne bismo li je razumjeli. Izabrao je posve drugi put: ljubio je - i to ljubio praktično, poduzetno, djelotvorno, točno prema svome *Nazaretskom manifestu*. U istome duhu, On i od poklonikâ Evandjelja zahtijeva da se praktično opru zlu na svim razinama: neka prolaze svijetom ljubeći, tj. čineći dobro. Ne radi se tu o površnoj, izvanjskoj karitativnosti, nego o moralnom preobražaju, o metanoji. Ona treba da dubinski preore srce, stavivši tako sjekiru na korijen svega zla... Doduše, znamo da u tome nastojanju nećemo unutar povjesti doživjeti konačan trijumf: sve do Sudnjeg Dana imat ćemo sa sobom siromahâ, a sa siromasima imat ćemo uza se i bolesnikâ i umirućih i moralnih jadnikâ svih vrstâ. Nesmijemo se zanositi ni tlapnjom da bismo u borbi sa zlom mogli bolje uspjeti od Krista: kao učenici, nećemo nadvisiti Učitelja. Znamo pak da je njegova praksa čudesne dobrotvornosti dovela na stratište... Sa svim tim, svaki je kršćanin pozvan i obvezan da u ljubavi i nadi suzbije zlo, suzbije patnju, i u sebi i oko sebe. To je imperativ kojim treba da budu nadahnuti kršćanski liječnici i sve zdravstveno osoblje, kršćanski ekonomisti i pravnici, kršćanski sociolozi i političari sa svim drugim kulturnim i javnim radnicima, nadalje pak očevi i majke u našim obiteljima, izgarajući od skrbi da mladem naraštaju pribave bolju sutrašnjicu. Ispovjedamo, doduše, »religiju patnje«: ali u srcu te religioznosti buja vjera, koja djelotvornom ljubavlju (Gal 5, 6) pobjeđuje zlo i Zloga.

Smisao patnje

Poput Augustina i Toma Akvinski svoja razmišljanja o zlu i patnji zaključuje izjavom: »Bog ne bi dopustio da čovječanstvo padne u zlo, kad ne

bi znao i mogao iz samoga zla polučiti dobro« (Enchiridion 11 - PL 40, 236. Sth 1, 2, 3 ad 1). Augustin se, povrh toga, odvažio da sâm istočni grijeh proglasi sretnim zgoditkom za nevoljne pozemljare: »O felix culpa!« Katolička crkva, jednako smiono, svake godine ponavlja taj paradoksalni uzvik kod Uskrsnoga bdijenja... Sve nas ovo potiče da kršćansku praksu borbe protiv zla ne gledamo kao Sizifov očajnički napor, gdje baš ništa ne bismo shvaćali pritisnuti mrakom besmisla. »Moja noć nije posve tamna«, klicao je davni mučenik Sv. Lovro. I nama je moguće da, u određenoj mjeri, otkrijemo korist - ako ne i dobrobit kojom nas patnja u životu obogaćuje. Slijedeći dosadašnje izvode, pokušat ćemo dočarati tri svijetla vidika koji blagotvorno prate naša stradanja u svagdašnjici.

a) Na prvome mjestu sjetimo se da razne boli nastaju zbog nereda i nesklada kojim smo nemilo pogođeni. One se dakle javljaju kao *signali*, pozivi na uzbunu, neka znamo da nešto u stvarnosti nije ispravno. Liječnik Charles Scott Sherrington još je 1897. godine upozoravao da ovu signalizatornu ili alarmantnu ulogu boli ne smijemo kod liječenja zanemariti. Doista, bol je normalno povezana s oboljenjima, s bolešću, koja napada organizam. Zataji li taj uređaj u čovjeku, mogu nastupiti kobne posljedice. Znađu to npr. bolesnici kod kojih se karcinom u želucu ili plućima strahovito razvio, a da ih na to nikakva bol nije pravodobno upozorila. Znađu to i liječnici kad pred sobom imaju pacijenta koji je na svoju ruku uzimao lijekove pa stišao sve simptome svoga oboljenja. A znade to i mladi braćni par iz Londona, Bob i Christine Waters, koji se odjedamput nadoše u neočekivanoj kušnji. Njihov sinčić prvjenac Paul nedavno je navršio drugu godinu života. Istom kad je prohodao, izašlo je na javu da mališan nema osjeta boli: stavlja ručicu na užaren štednjak, ali ga opekotina samo zabavlja bez ikakve neugodnosti. Isto tako beščutan je i na tupe udarce i na oštre ubode: rane mu krvare, nu to ga nimalo ne uznemirava. (Pedagozi će zacijelo primjetiti da takvo dijete nije moguće ni izbatinati!) Liječnici u Londonu nisu, u prvi mah, htjeli vjerovati pričanju Paulovih roditelja. Međutim, pokusi ih brzo uvjeriše da dijete pati od teške anomalije. Neurolog dr. Wilson došao je do zaključka da se Paulova »beščutnost« temelji na neobičnom spletu kromosoma iz očeva i majčina nasljeđa. Kad su zdvojni roditelji pitali najuglednije londonske stručnjake da li bi se isti pojav mogao ponoviti kod njihova drugog ili trećeg djeteta, bilo im je rečeno da je vjerovatnost za to manja od 1 : 1.000.000... Odvažiše se, dakle, i prije pola godine dobiše kćerkicu Viktoriju. No ubrzo se pokaza da seka pati od iste nevolje kao i braco. Majka Christine (22 godine!) dnevice moli: »O, Bože, daj da moja djeca počnu osjećati bol! Otac je morao napustiti zaposlenje (u klaonici) da bi mogao stalno nadzirati svoga živahnog sinčića. Dječak zasad nosi cijeli dan zaštitni šljem na glavi, a noću mu je krevetić oklopljen žicom. Nu pitanje je - dokle će te mjere opreza biti uspješne? Medicina je perpleksna pred takvim slučajevima. Uzmemo li pak u obzir obilje alergija i poremećajâ imunosti kojima današnjica ne oskudjeva, tko zna neće li i navedena anomalija »bezbolnosti« učestati?!

Budimo stoga sretni dok imamo osjet boli, jer ona signalizira da nešto kod nas nije u redu. Doduše, taj signal dolazi uvijek s manjim ili većim zakašnjenjem - kad je nered u tijelu već uzeo maha. No medicina je toliko spretna da i tako signalizirane poremećaje solidno liječi. Uzto, znajmo, bol nije alarm koji bi se ticao isključivo liječnika; ona je, prije svega, poticaj samom bolesniku - neka nešto poduzme, neka aktivno poradi na svome ozdravljenju. Kao patnik, ne smije pasivno (inertno) pasti na teret okolini, nego je dužan da sâm sebi bude

prvi »liječnik«. Većina je pacijenata, barem podsvjesno, sklona da »uživa« u bolovanju: okolina ih sažalno gleda i brižno njeguje, dok se oni izležavaju - oslobođeni životne odgovornosti. Tu prikrivenu sklonost treba suzbiti aktivizacijom bolesnikove volje: on mora sâm htjeti svoje ozdravljenje. U tome smislu velike je uspjehe postigao slavni bečki psihoterapeut Alfred Adler. On nije, poput S. Freuda, zapinjao pri kauzalnim elementima oboljenja nego je promovao finalizam - i to krajnje jednostavnom metodom. Običavao je svakog pacijenta zaskočiti pitanjem: »Pogledajte datume u kalendaru pa mi recite kad želite posve zdravi otići kući?« Statistika jamči da je gotovo 70 % Adlerovih pacijenata na programirani odnosno, internirani dan zadovoljno napuštalo bolnicu.

Neka niko ovu aktivizaciju pacijenata ne shvati na pogrešan način. Bolesnik je dužan pozitivnim htjenjem promovirati svoj oporavak, ali pritom ne smije samovoljno lijekovima udarati na bolest i na sâm osjet boli u organizmu. Velik je promašaj današnjice u tzv. tabletomaniji - kad ljudi nekontrolirano troše i analgetike i anabolike da bi se što ugodnije i što lagodnije osjećali. Savjesni se liječnici opiru tome suludom trendu, ali ne mogu ga zaustaviti. S jedne strane, proizvođači spomenutih preparata lukavo reklamiraju svoju robu da im ne bi stajala u skladištima. S druge pak strane, što je još pogubnije, suvremeni je naraštaj zaražen kompleksom »bezbolnosti«: svi smo željni rajskog stanja - gdje nam ništa ne bi smjelo manjkati, gdje nas ništa ne bi smjelo boljeti. Koliko je u tome kompleksu ostavštine buržujstva, a koliko opet natruha ateizma, ne možemo reći. Nu moramo strahovati da analgetici i anabolici (s antibaby - pilulama!) još ni izdaleka nisu ispoljili sve zlo što je preko njih u naše organizme već zasijano.

b) Drugi naš svijetli vidik na smisao odnosno pozitivnu vrijednost patnje teče, također, kolotečinom znaka. Ali ne gledamo više bol kao signal oboljenja, nego u njoj vidimo *simbol nesebičnosti*, simbol požrtvovne ljubavi. Ljubav je, naime, izvorno »exodus« - izlazak jednoga bića prema drugome. Tko ljubi, zaboravlja sebe i predaje se ljubljenoj osobi. Takvim životom nesebične »ekstaze« živi Presveto Trojstvo; takav je »exodus« izveo Bog kad se dao na stvaranje svijeta; takav je podvig »kenoze« ostvario Isus kad se utjelovio da nas po Križu spasi... Međutim, kod Adamovih potomaka takvi su čini nesebična predanja donekle bolni: iziskuju žrtvu, samoprijegor, odreknuće - što ima svoju cijenu. Vrijedi to u slučaju ljubavi prema ženi ili mužu, prema roditeljima ili djeci; vrijedi napose u slučaju ljubavi prema dalekima ili neprijateljski raspoloženima. Ne možemo dakle začu u ozračje ljubavi dok ne prestupimo prag žrtve - odnosno, kako reče Kempenac: *Nema ljubavi bez boli!*

5 Veoma je nezgodno što priličan broj današnjih bolesnika strepe pred kliničkim i bolničkim liječenjem. Ponekad je taj strah utemeljen na objektivnoj činjenici »bolesnog zdravlja«, nu ponekad provire iz iracionalnog osjećaja da bi polazak u bolnicu bio praktički jednak polasku u zatvor, na robiju. Postoji, međutim, i protivna krajnost: ima umišljenih bolesnika, koji bi najradije stalno boravili u klinikama. Neki su među njima pravi »virtuoz« te ih ni stručni liječnici ne uspijevaju na vrijeme raskrinkati. U najnovije doba, svjetsku je slavu postigao jedan milicajac iz Istočne Njemačke (DDR): za samo sedam godina boravio je 74 puta na liječenju po raznim klinikama. Pritom je bio dvanaest puta operiran: dvaputa zato jer je u zatvoru progutao držak slomljene žlice za jelo. Usput je prikupio više od pedeset Röntgen - snimaka raznih organa od glave do pete i prošao šesnaest scitoskopija, da avanture s ureterom itd. ne spominjemo. Premda su klinike na Zapadu udobnije i privlačnije, ipak se ne mogu podičiti tolikim stupnjem hipohondrije.

Ovaj patnički element prati ljubav i dalje od njezina izvorišta - sve do vrhunca. Čim više nekoga volimo, tim više nad njim i zbog njega strepimo. A na specifičan način patimo uviđajući da nam ljubav nikad, baš nikad nije cjelovita ni savršena. Tko autentično ljubi, morao bi dati sve od sebe - ne pridržavati ništa za sebe: »Todo y Nada«, prema geslu španjolskih mističara iz XVI stoljeća, točnije - prema zahtjevu prve i jedine zapovijedi Zakona... Međutim, ni Boga ni ljude ne ljubimo *svim srcem*, ne ljubimo tako zdušno a da ne bismo bili dužni još više, još iskrenije ljubiti. Zbog toga nam sve do konca života ljubav ostaje *torzo*. Od te manjkavosti, od tog neuspjeha u realiziranju ljubavi najbolnije pate duše koje su pozvane na najveću intimnost: što više nastoje oko uzajamne bliskosti, to više pate od neminovnih svagdašnjih nesporazuma i drugih vidova ograničenosti. Stoga i u dnu najidealnijeg braka ima nešto nedorečeno, pomalo trpk - ako ne i gorko. Šestov nije bez razloga pisao: »Tko nije sposoban da pati u osami, neka ne stupa u brak!« Poput marksističkog raja na Zemlji, i bračni je raj nalik na horizont: ako kao »horizont« razumjevamo crtu - koja sve dalje bježi od nas što joj se više nastojimo primaknuti... Sljedećih dana bit će na ovoj Obiteljskoj školi dosta govora o mnogostrukim bračnim tegobama. Siguran sam da će vas to raspravljanje uvjeriti u istinitost Kempenčeve tvrdnje, da je kod nas ljubav od boli nerazdruživa.

c) Ostanimo dokraja na dosadašnjoj liniji signaliziranja odnosno simbolike pa, zaključno, navedimo da je bol - u očima mnogih pozemljara - *otajstven znak* Božjega Odabranja, dokaz da nas Bog nije zaboravio. »Koga Svevišnji voli, njega i kara; šibom odgaja svakoga koga je usvojio za sina« (Hebr 12, 6). Jamčno ste u životu susreli ljude koji su bili zabrinuti nad vlastitom sudbinom zbog sreće koja ih na svakom koraku prati: ustravljeni su jer vide da im sve polazi za rukom i da ni u čem ne stradavaju. Pomišljaju - da je Bog digao ruke od njih...⁶ Ne treba to shvaćanje žigosati kao praznovjerje; u njemu je prisutna jeka mnogih navoda iz Biblije. Životno i povijesno iskustvo svjedoče nam da Bog, kao vrstan Pedagog, grješnike zove na obraćanje; a najpotresniji poziv svakako je patnja! Podjednako, iz iskustva znamo da Bog, kao vrstan Pedagog, čisti duše od strastvenih veza i nagnuća; a najuspješnije sredstvo očišćenja jeste oganj patnje! Recimo također da Bog, kao vrstan Pedagog, navodi čovjeka da uvidi ograničenost svojega bića; neka uoči prolaznost svega zemaljskog; neka shvati i prihvati ljepotu nesebičnog života za dobro bližnjih... Najsolidniji pristup u sve to omogućuje nam »kraljevski put Križa«, kako je razabrao već Kempenac (*Nasljeduj Krista 2,12*). Stoga će se vjerna duša radovati što je Svevišnji u život-

6 JAMESON (rođena 1891. godine) proslavila se mnoštvom romana, napisanih između 1919. i 1979. godine. U prosincu 1982. *Sunday Times Magazine* donio je o 91 - godišnjoj književnici opširnu reportažu u kojoj, među ostalim, stoji njezina izjava: »što dulje živim, to više me ispunja tjeskoba. Čini mi se upravo nepristojnim da neko nadživi devet desetljeća. Sigurno sam nešto teško zgriješila. Krajnje je vrijeme da Gospodar Smrti pokuca na moja vrata i zavikne: 'Bilo je dosta - polazimo!'«.

noj školi šibom dotjeruje (Ps 90, 15), svjesna da joj iskušenja i gorčine služe na spas: »Dobro je za mene što si me u prah smrvio, da bih Tvoja naučio pravila!« (Ps 119, 71).

U današnjemu svijetu proizvodnje, potrošnje i uživanja zavladała je *anti - patija* prema svakom vidu boli i stradanja. Koliko vidimo, na tu se antipatiju izravno nadovezuje *a - patija*, bezobzirnost i neuidavnost prema svima koji unaokolo trpe i pate. Iz dana u dan možete se uvjeriti da su najnemilosrdniji i najnečovječniji tipovi koji svega imaju, kojima ništa ne manjka. Tko je daleko od patnje, taj za nju obnevidi: taj kruto i surovo gaži sve slabo i nemoćno na svome putu. *Tko ne umije patiti, ne umije ni ljubiti.*⁷ Budući da je golem broj onih koji danas pred patnjom i patnicima zatvaraju oči i zatvaraju srce, to bi postindustrijska era sutrašnjice mogla poprimiti veoma nečovječne obris: lako bi se moglo desiti da zađemo u novo ledeno doba srdaca... Velika je šansa kršćanstva što u njemu i sada žive mnoge divne, patničke duše. Škola trpljenja naučila ih je da pravo cijene čovjeka u njegovoj bespomoćnosti i da pravo pristupaju Bogu, koji je svoju Svemoć najčudesnije očitovao kroz Nemoć... Vjerujemo da će te patnjom preobražene duše u svojoj budućnosti biti doslovce *sol zemlje i svjetlo svijeta*, jer će jedino kroz njih novom poganstvu zablistati Čovječnost Boga, Spasitelja našega.

Među tim izabranim stvorenjima svakako će sudbonosnu ulogu imati naše *majke patnice*. Zbilja, da imamo vremena vrijedilo bi postaviti pitanje: zašto vazda najveću zemaljsku svetinju - majčinstvo - povezujemo s patnjom? Zašto ne samo propovjednici i pjesnici, nego svi bez razlike običavamo uz riječ »majka« isticati oznaku *patnica*?! Pri traženju odgovora ne bismo smjeli zaboraviti kako je Bog sebi na Zemlji pripremio i odgojio Majku: nije li je baš patnjom vodio do punine i zrelosti? Sav je svoj smrtnički vijek morala proživjeti ne razumjevajući Šina, da bi vrhunac boli prepatila u mraku Golgote. Motreći Nju, smio je pjesnik napisati stihove: »Duša mi je umrla za svaku radost; jedino što još može osjećati - jeste bezutješna bol!« I upravo ta nenatkriljiva Majka Patnica predstavlja Početak boljega svijeta te je svim naraštajima na zemlji Uzrok neprolazne Radosti.

⁷ Trebalo bi navedenu istinu logički proshjediti pa zaključiti: *Tko nije spreman da umre, taj nije sposoban ni da živi!* Patnja, naime, kao preludij smrti, uvodi čovjeka u najdublju mudrost života i ljubavi. Izvrsno je to prikazao Tennessee WILLIAMS u nezaboravnoj sceni svojega romana »*Mačka na vrućem limenom krovu*«, kad opisuje razgovor nasmrtni bolesna oca sa sinom. Big Daddy odbija da primi injekciju koja bi mu ublažila boli, no ujedno bi mu smanjila jasnoću mišljenja; on želi da mu misao sve do kraja ostane savršeno jasna, kako bi pri punoj svijesti krenuo u smrt. Govoreći tako, iznenada upita sina: »Ja, evo, imam odvažnosti da umrem! No, imaš li ti odvažnosti da živiš?«

Nemojte ove zaključne misli tumačiti kao »crnu mistiku« Križa, kao nastrano veličanje životnih negativnosti. Budimo realistični! Nismo li plaćući došli na svijet? I, nećemo li sa suzama u oku otići odavde? Pa ipak, nema u našim obiteljima radosnijeg trenutka no što je pojava novorođenčeta... Zar neće onda i naše preminuće, kao definitivna faza ljudskoga rađanja, biti neopisivo radostan događaj na pragu Vječnosti? Priznajmo stoga bez ustezanja: i prvi i posljednji čovjekov plač na Zemlji protkani su radošću. Ako se između ta dva termina naš pozemaljski vijek odvija također u grču patnje, nemojmo ga vrednovati jednostrano. Kroz sve naše suze prosijava čudesna Gospodinova riječ: »Blago ožalošćenima što plaču; bit će utješeni!« I to utješeni već sada, ovdje, utješeni Bliškošću Jahweh, Boga Prisutnoga, koji otkupiteljski pati u nama i kroz nas.⁸ Uvjereni smo stoga da sve patnje sadašnjega vremena: Treblinka, Katyn, Auschwitz, Dachau, Saigon, Pnom Phen, Kabul, Tienanmen i kao se već zovu, da sve krize - individualne, familijarne, nacionalne, ekonomske, moralne, političke i religiozne - koje nas razdiru, nisu dostojne te budu uspoređene sa Slavom što je već sada skrovita u našim srcima, a očitovat će se u Posljednji Dan. Jer, evo, sva stvorenja uzdišu i sva su u porođajnim bolima sve dosad... Ne samo ona, nego i mi koji primismo prvine Duha, i mi sami uzdišemo očekujući otkupljenje svog raspadljivog tijela. Ali, nadom smo spašeni... Stoga ni smrt ni život, ni sadašnjost ni budućnost, ni visina ni dubina, ni bilo koje drugo stvorenje neće nas moći rastaviti od Ljubavi Božje, koja je u Isusu Kristu, našem Gospodinu (Por Rim 8, 18 sl).

NO LOVE WITHOUT PAIN

Summary

A statement by Thomas a Kempis inspired the title of this article, but the discussion begins with the Indian saying that suffering is a painful knot in the thread of life. The author first attempts to elaborate the concept of suffering, which he finds enigmatic, and then discusses the sources of suffering which are accessible to our understanding, devoting greatest attention to the purpose of suffering. Suffering is a mystery which evades our attempts at explanation, but for Christians it is a mystical symbol of being chosen by God — the royal way of the cross.

⁸ Koncentracijski logori nacizma i boljševizma skršili su u našem stoljeću milijune nevinih egzistencija. Ipak, ima ljudi koji su uspjeli da kroz te strahote prođu i nadžive svoje krvnike. Nije ih spasila atletska građa njihova tijela - nego se i u životu i u psihičkom zdravlju održaše krepčinom duše, koja je bila prožeta vjerom i nadanjem. Aleksandar SOLŽENJICIN osvrće se na to bolno iskustvo svog života pa u djelu *Candle in the Wind* (Svjeca na vjetru, Minessota 1973) izjavljuje kako godine svoga robijašenja ni najmanje ne smatra izgubljenima. Dapače, uvjeren je da su te godine bile potrebne. Zato u nekim izabranim časovima zna zahvalno uskliknuti: »Neka te Bog blagoslovi, robijo!«. Čini mu se da samo robijaš takvoga stila iskustveno shvaća što znači imati besmrtnu dušu. Deset godina kasnije, dajući interview za *The Times* (15. svibnja 1983), Solženjicin se vraća na iste ideje i zaključuje: »Patnja je za naš duhovni uzrast prijeko nužna, praktički nenadoknadiva. Zato je cijelom čovječanstvu i svakom pojedinom čovjeku u dovoljnoj mjeri ponuđena. O nama ovisi da li ćemo se njom pravo okoristiti«.